

Plaute

Séance 2

Les trois écus

Extraits de la suite de la pièce

Trinummus

Miles Gloriosus entre dans la ville (**Le Forum en Folie** de Richard Lester)

Un champ maudit (*Trinummus II, IV*)

Se rangeant à la demande de son fils, Philto va faire la demande à Lesbonicus, mais Stasimus, l'esclave de ce dernier, cherche à interférer dans la transaction :

PHILTO	Sine dote posco tuam sororem filio. Quae res bene vertat ! Habeon' pactam ? Quid taces ?	500
STASIMUS	Pro di immortales, condicionem cujus modi !	
PHILTO	Quin fabulare : "Di bene vertant, spondeo " ?	
STASIMUS	Eheu , ubi nihil erat dicto usus, "spondeo" dicebat ; nunc hic, quom opus est, non quit dicere.	
LESBONICUS	Quom adfinitate vestra me arbitramini dignum, habeo vobis, Philto, magnam gratiam. Sed si haec res graviter cecidit stultitia mea, Philto, est ager sub urbe hic nobis : eum dabo dotem sorori ; nam is de stultitia mea solus superfit praeter vitam reliquus.	505 510
PHILTO	Profecto dotem nil moror .	
LESBONICUS	Certum'st dare.	
STASIMUS	Nostramne, ere , vis nutricem, quae nos educat , abalienare a nobis ? Cave, sis , feceris. Quid edemus nosmet postea ?	
LESBONICUS	Etiam tu taces ? Tibi ego rationem reddam ?	
STASIMUS	(<i>En aparté</i>) Plane periimus, 515 nisi quid ego comminiscor . (<i>Haut</i>) Philto, te volo.	
PHILTO	Si quid vis, Stasime.	
STASIMUS	Huc concede aliquantum.	
PHILTO	Licet .	
STASIMUS	Arcano tibi ego hoc dico, ne ille ex te sciat, neve alius quisquam.	
PHILTO	Crede audacter quid libet.	
STASIMUS	Per deos atque homines dico, ne tu illunc agrum tuum siris unquam fieri neque nati tui.	520

Ei rei argumenta dicam.

PHILTO

Audire, edepol, libet.

STASIMUS

Primum omnium, olim terra quom **proscinditur**,
in quinto quoque **sulco** moriuntur boves.

PHILTO

Apage.

STASIMUS

Acheruntis ostium in nostro'st agro.

525

Tum **vinum** priusquam **coctum'st** pendet **putidum**.

LESBONICUS

(En aparté) Consuadet homini, credo. Etsi scelestus est,
at mi infidelis non est.

STASIMUS

Audi cetera.

Post id, frumenti quom alibi messis maxima'st,

tribus tantis illic **minus** redit, quam **obseveris**.

530

PHILTO

Hem, istic oportet obseri mores malos,
si in obserendo possint **interfieri**.

STASIMUS

Neque umquam quisquam'st cujus ille ager fuit

quin pessime ei res verterit : quorum fuit,

alii exulatum abierunt, alii emortui,

535

alii se suspendere. Em nunc hic cujus est

ut **ad incitas redactus** !

PHILTO

Apage a me istum agrum.

STASIMUS

Magis "apage" dicas, si omnia ex me audiveris.

Nam **fulguritae** sunt alternae arbores.

Sues moriuntur angina acerrime.

540

Oves **scabrae** sunt, tam **glabrae**, em, quam haec est manus.

Tum autem **Syrorum**, genus quod patientissimum'st

hominum, nemo **exstat**, qui ibi sex menses vixerit :

ita cuncti **solstitiali** morbo decidunt.

PHILTO

Credo ego istuc, Stasime, ita esse ; sed **Campans** genus 545
multo Syrorum jam **antidit** patientia.

Sed iste est ager profecto, ut te audivi loqui,
malos in quem omnes publice mitti decet.

Sicut fortunatorum memorant insulas,

quo cuncti, qui aetatem egerint caste suam

550

convenient ; contra istuc **detrudi** maleficos

aequum videtur, **qui** quidem istius sit modi.

STASIMUS Hospitium'st calamitatis : quid verbis opu'st ?
Quamvis malam rem quaeras, illic reperias.

PHILTO (*ironiquement*) At tu, hercle, et illic et alibi.

STASIMUS Cave, sis, dixeris 555
me tibi dixisse hoc.

PHILTO Dixisti arcano satis.

STASIMUS **Quin** hic quidem cupit illum ab se abalienarier,
siquidem reperiri possit, cui **os sublinat**.

PHILTO Meus quidem, hercle, nunquam fiet.

STASIMUS Si sapias quidem. (*En aparté*)
Lepide, hercle, de agro ego hunc senem deterrui ; 560
nam **qui** vivamus nihil est, si illum amiserit.

PHILTO Redeo ad te, Lesbonice.

LESBONICUS Dic, sodes, mihi.
Quid hic est locutus tecum ?

PHILTO Quid censes ? Homo'st :
vult fieri liber ; verum, quod det, non habet.

LESBONICUS Et ego esse locuples, verum nequiquam volo. 565

STASIMUS Licitum si velles ; nunc, quom nihil est, non licet.

LESBONICUS Quid tecum, Stasime ?

STASIMUS De istoc quod dixti modo :
si ante voluisses, esses ; nunc sero cupis.

PHILTO De dote mecum convenire nihil potest :
quid tibi libet tute **agito** cum nato meo. 570
Nunc tuam sororem filio posco meo.
Quae res bene vertat ! Quid nunc ? Etiam consulis ?

LESBONICUS **Quid istic ?** Quando ita vis, di bene vertant ! **Spondeo**.

PHILTO Numquam, edepol, cuiquam tam exspectatus filius
natus quam illuc "Spondeo" natum mihi. 575

STASIMUS Di **fortunabunt** vestra consilia !

PHILTO Ita volo.

LESBONICUS Sed, Stasime, abi huc ad meam sororem ad Calliclem ;
dic hoc negoti quo modo actum'st.

STASIMUS Ibitur.
LESBONICUS Et gratulator meae sorori.
STASIMUS Scilicet.
PHILTO I **hac**, Lesbonice, mecum ut **coram** nuptiis 580
dies constituatur ; eadem haec confirmabimus.
LESBONICUS Tu istuc cura quod jussi. Ego jam hic ero.
STASIMUS I modo.
LESBONICUS Dic Callicli me ut conveniat.
STASIMUS Quin tu i modo.
LESBONICUS De dote ut videat quid opus sit facto.
STASIMUS I modo.
LESBONICUS Nam certum'st sine dote haud dare.
STASIMUS Quin tu i modo. 585
LESBONICUS Neque enim **illi** damno umquam esse patiar...
STASIMUS Abi modo !
LESBONICUS Meam neglegentiam.
STASIMUS I modo.
LESBONICUS Nullo modo
aequum videtur quin quod peccarim...
STASIMUS I modo !
LESBONICUS Potissimum mi id obsit.
STASIMUS I modo.
LESBONICUS O pater,
en umquam adpiciam te ?
STASIMUS I modo, i modo, i modo ! 590
(*En aparté*) Tandem impetravi abiret. Di vestram fidem !
Edepol, re gesta pessime gestam probe,
siquidem ager nobis salvus est ! Etsi admodum
in ambiguo'st etiam nunc quid ea re **fuat**.
Sed id si alienatur, actum'st de **collo** meo, 595
gestandust **peregre** clipeus, galea, sarcina :
effugiet ex urbe, ubi erunt factae nuptiae ;
ibit istac aliquo, **in** maximam **malam crucem**
latrocinatum, aut in Asiam, aut in Ciliciam.

Ibo huc, quo mi imperatum'st, etsi odi hanc domum, 600
postquam **exturbavit** hic nos ex nostris aedibus.

Une ruse subtile (*Trinummus III, III*)

Tandis que Lysitélès et Lesbonicus campent sur leurs positions, celui-ci insistant pour donner son champ comme dot pour sa sœur et celui-là refusant, Calliclès réfléchit avec Mégaronide à un moyen de doter lui-même la future épousée secrètement, mais il craint que sa ruse ne soit éventée :

MEGARONIDES Sed vide consilium si placet.

CALLICLES Quid consili'st ?

MEGARONIDES **Scitum**, ut ego opinor, consilium inveni.

CALLICLES Quid est ?

MEGARONIDES Homo **conducatur** aliquis **jam quantum potest**, 765
quasi sit **peregrinus**.

CALLICLES Quid is scit facere postea ?

MEGARONIDES Is homo **exornetur graphice** in peregrinum modum ;
ignota facie quae hic non **visitata** sit,
mendacilocum aliquem oportet hominem deligi,
falsidicum, confidentem.

CALLICLES Quid tum postea ? 770

MEGARONIDES Quasi ad adolescentem a patre ex Seleucia
veniat, salutem ei nuntiet verbis patris :
illum bene gerere rem et valere et vivere
et eum rediturum **actutum**. Ferat epistulas
duas ; eas nos **consignemus**, quasi sint a patre. 775
Det alteram illi, alteram dicat tibi
dare sese velle.

CALLICLES Perge porro dicere.

MEGARONIDES Seque aurum ferre virgini dotem a patre
dicat patremque id jussisse aurum tibi dare.
Tenes jam ?

CALLICLES **Propemodum**, atque ausculto perlibens. 780

MEGARONIDES Tum igitur demum adolescenti aurum dabis
ubi erit locata virgo in matrimonium.

CALLICLES Scite hercle sane !

MEGARONIDES Hoc ubi thesaurum effoderis,
suspicionem ab adolescente amoveris.
Censebit aurum esse a patre allatum tibi ; 785
Tu de thesauro sumes.

CALLICLES Satis scite et probe,
quamquam **hoc** me **aetatis sycophantari** pudet.
Sed epistulas quando **obsignatas** afferet,
nonne arbitraris tum adolescentem anuli
paterni signum novisse ?

MEGARONIDES Etiam tum taces ? 790
Sescentae ad eam rem causae possunt colligi :
illum quem habuit perdidit, alium post fecit novum.
Jam si obsignatas non feret, dici hoc potest
apud **portitores** eas **resignatas** sibi
inspectasque esse. In hujus modi negotio 795
diem sermone **terere segnities mera**'st,
quamvis sermones possunt longi **texier**.
Abi ad thesaurum jam confestim **clanculum** ;
servos, ancillas **amove**. Atque audin ?

CALLICLES Quid est ?

MEGARONIDES Uxorem quoque eampse hanc rem uti **celes** face. 800
Nam **pol** tacere numquam quicquam'st quod queat.
Quid nunc stas ? Quin te amoves et te moves ?
Aperi, **deprome** inde auri ad hanc rem quod sat est ;
continuo **operito denuo** ; sed clanculum ;
sicut praecepi, cunctos **exturba** aedibus. 805

CALLICLES Ita faciam.

MEGARONIDES At enim nimis longo sermone utimur ;
diem conficimus, cum jam properato'st opus.
Nihil est de signo quod **vereare** ; me vide.

Lepida illa'st causa, ut commemoravi, dicere
apud portitores esse inspectas. Denique 810
diei tempus non vides ? Quid **illum** putas,
natura illa et ingenio ? **Jam dudum** ebriu'st.
Quidvis probari ei poterit : tum, quod maximum'st,
adferre, non petere **hic** dicet.

CALLICLES Jam sat est.

MEGARONIDES Ego sycophantam jam **conduco** de foro 815
epistulasque jam consignabo duas
eumque huc ad adulescentem **meditatum** probe
mittam.

CALLICLES Eo ego igitur intro ad officium meum :
tu istuc age.

MEGARONIDES Actum reddam **nugacissime**.

Domina au marché aux esclaves (**Le Forum en Folie** de Richard Lester)